

Nameting concurrentie in de haven

Juni 2020

Prof. Dr. Henri C. Dekker

Dr. Sanne R. van Duin

Prof. Dr. Jacco L. Wielhouwer

Samenvatting belangrijkste resultaten

De afgelopen jaren heeft de ACM via het *'thema Haven'* extra aandacht gegeven aan toezicht op concurrentie in de haven. In 2016 heeft een onderzoek plaatsgevonden om de situatie voorafgaand aan het thema te meten. Het huidige rapport geeft de resultaten weer van een replicatie van het onderzoek in 2016 om zodoende de situatie in 2019 in kaart te brengen. De resultaten van dit rapport geven inzicht in: (1) veranderingen in de neiging tot concurrentievervalsing ten opzichte van 2016, (2) de invloed van het door ACM uitgevoerde *'thema Haven'*, en (3) factoren die bijdragen aan het verklaren van de neiging tot concurrentievervalsing in 2019.

De resultaten van het onderzoek duiden op weinig verandering in de neiging tot concurrentievervalsing in 2019 ten opzichte van 2016. De resultaten in 2019 laten zien dat het risico op concurrentievervalsing voor bedrijven binnen de havengebieden en daarbuiten ongeveer gelijk is.

Ook het kennisniveau ten aanzien van mededingingsregels is vrijwel gelijk gebleven ten opzichte van 2016. Gebrek aan deze kennis blijkt een belangrijke voorspeller te zijn voor risico's op concurrentievervalsing. Kleinere bedrijven hebben minder kennis van de regels dan grotere bedrijven.

Een beperkt aantal bedrijven in de steekproef (11%) geeft aan de aandacht voor de havengebieden te hebben opgemerkt. In de haven van Rotterdam was dit percentage redelijk vergelijkbaar (13%). Deze aandacht is vooral opgemerkt door grotere bedrijven die meer kennis hebben van de mededingingsregels en weten dat de ACM de toezichthouder voor concurrentie is. Er is geen indicatie dat deze aandacht verder heeft geleid tot lagere risico's op concurrentievervalsing.

Een belangrijk punt van aandacht is dat de ACM als toezichthouder bij veel bedrijven nog onbekend is. Een grotere bekendheid zal de mogelijke impact van acties waarschijnlijk vergroten. Belangrijk is dat juist kleinere bedrijven bekend raken met de ACM, haar toezichtstaak en de voor hen relevante mededingingsregels.

In lijn met het onderzoek van 2016 blijken de volgende factoren voorspellend voor de risico's op concurrentievervalsing: de persoonlijke norm van respondenten, het gepercipieerde gemak waarmee mededingingsregels te omzeilen zijn, en de gepercipieerde moeilijkheid van naleving van die regels. Ook een grotere bedrijfsomvang hangt, evenals in 2016, samen met lagere risico's van regelovertradingen. In analyses waarin alle factoren zijn meegenomen heeft bedrijfsomvang echter geen incrementeel voorspellende waarde, wat aangeeft dat grotere bedrijven ook verschillen in andere factoren die samenhangen met de neiging tot concurrentievervalsing. In tegenstelling tot de resultaten in 2016, laten de resultaten in 2019 zien dat het risico op regelovertrading wordt verklaard door de sociale norm alsmede de ingeschatte kosten van het aangaan van overtradingen. Verder blijken lokale mores en de geschatte opbrengsten van regelovertrading in 2019 geen goede voorspellers meer te zijn.

Inhoud

Samenvatting belangrijkste resultaten	2
1. Aanleiding van het onderzoek en inhoud van het rapport	4
2. Vergelijking tussen 2019 en 2016	5
2.1. Respondenten	5
2.2. Overtredingen van de regels en de intentie daartoe	8
2.3. Kennis over de mededingingsregels	14
2.4. Verklarende factoren van non-compliance	18
3. Effecten van de aandacht van de ACM voor de haven	20
3.1. Het opmerken van de aandacht van de ACM	20
3.2. Het effect van opgemerkte aandacht	24
4. De neiging tot regelovertreding verklaard	26
5. Conclusie en aanbevelingen	29
5.1 Conclusie	29
5.2 Aanbevelingen	30
6. Bijlage: Verantwoording respondentenbenadering Panteia	31

1. Aanleiding van het onderzoek en inhoud van het rapport

In december 2016 verscheen het rapport “Concurrentie over boord in de haven” van Denkers en Jellema¹ over nalevingsbereidheid in de haven en inzichten in factoren die dit beïnvloeden. Dit rapport geeft de onderzoeksresultaten weer van een onafhankelijk onderzoek in opdracht van de Autoriteit Consument en Markt (ACM) en is gezien als een nul-meting. Dit onderzoek was onderdeel van het ‘*thema Haven*’ waarin de ACM via verschillende acties heeft getracht om aandacht te vestigen op en te werken aan de compliance met betrekking tot de mededingingsregels. Onder compliance wordt verstaan: het naleven van de regels.

Begin 2019 heeft de ACM opdracht verstrekt om het onderzoek van Denkers en Jellema onafhankelijk te herhalen om inzicht te krijgen in mogelijke effecten van het ‘*thema Haven*’ op de kennis en nalevingsbereidheid. Dit rapport bevat de belangrijkste bevindingen van deze zogenaamde één-meting. Voor dit onderzoek is de opdracht geweest om de studie van 2016 grotendeels te herhalen. Derhalve zijn veel van de gestelde vragen gelijk aan het onderzoek van 2016 en is de vragenlijst wederom telefonisch afgenomen door onderzoeksbureau Panteia. Het onderzoek heeft meerdere doelstellingen. Middels dit onderzoek worden de metingen uit 2016 herhaald en de verschillen geanalyseerd. Vervolgens worden analyses uitgevoerd om inzicht te krijgen in effecten van het ‘*thema Haven*’ op kennis en nalevingsbereidheid met betrekking tot de mededingingsregels. Tot slot wordt gekeken naar voorspellers van compliance met mededingingsregels in 2019 en worden deze vergeleken met 2016. Hierbij is het van belang een beperking te melden die volgt uit anonimiteit van deelnemende bedrijven in zowel 2016 en 2019. Het waarborgen van anonimiteit kan de oprechtheid van responses bevorderen en is daarom gewenst (en ook gebruikelijk) voor compliance onderzoek. Vanwege de anonimiteit van de respondenten zijn antwoorden van 2016 niet te koppelen aan die van 2019. Mogelijk zijn enkele bedrijven dezelfde, maar waarschijnlijk verschillen de meeste bedrijven en respondenten tussen de twee onderzoeken. Dit maakt het onmogelijk om dezelfde bedrijven te vergelijken over de tijd. Analyses zijn derhalve gebaseerd op vergelijkingen van gemiddeldes en verbanden tussen de twee steekproeven.

Om inzicht te geven in de doelstellingen die de ACM met dit onderzoek had, worden allereerst verschillen tussen de antwoorden en patronen in 2016 en 2019 geanalyseerd. Verder is aan respondenten gevraagd of ze de aandacht van de ACM in de afgelopen periode hebben gemerkt. Deze vraag geeft, ondanks enkele beperkingen, de mogelijkheid om een meer directe indicatie te krijgen van het effect van het ‘*thema Haven*’. Als laatste onderdeel voeren we in dit onderzoek een soortgelijke analyse uit als in het rapport van Denkers en Jellema (2016)¹ om factoren te identificeren die compliance gedrag en intenties verklaren. We vergelijken de resultaten daarvan ook met de verklarende factoren in 2016.

Overeenkomstig bovenstaande doelen zullen in de volgende drie hoofdstukken respectievelijk de vergelijking tussen 2019 en 2016 en de mogelijke effecten van de aandacht van de ACM voor de haven besproken worden. Voor een uitgebreide beschrijving van maatstaven, constructen en onderliggende theorie verwijzen we naar het rapport van Denkers en Jellema (2016).¹

¹ Denkers en Jellema (2016). Concurrentie over boord in de haven. Vrije Universiteit Amsterdam in opdracht van de ACM. <https://www.acm.nl/nl/publicaties/publicatie/16730/Onderzoek-VU-Concurrentie-over-boord-in-de-haven>

2. Vergelijking tussen 2019 en 2016

In dit hoofdstuk worden de resultaten van de nul- en één-meting van respectievelijk 2016 en 2019 met elkaar vergeleken. Dit geeft inzicht in veranderingen over de tijd. Allereerst wordt kort ingegaan op de samenstellingen van de respondentengroepen in de twee onderzoeken. Vervolgens worden de mate van naleving en de neiging tot concurrentievervalsing (dus: neiging tot overtreding van mededingingsregels) tussen 2016 en 2019 vergeleken. De derde vergelijking betreft niveaus van en veranderingen in de kennis onder respondenten van mededingingsregels. Als laatste onderdeel van dit hoofdstuk wordt gekeken of veranderingen hebben plaatsgevonden in de niveaus van de factoren die in 2016 de neiging tot concurrentievervalsing het beste verklaarden.

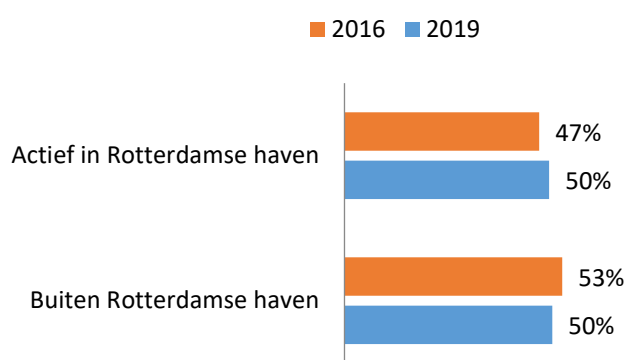
De vragenlijst die gebruikt wordt voor de analyses is grotendeels dezelfde als Denkers en Jellema (2016). De vragenlijst is door Panteia afgenomen tussen 1 november en 6 december 2019. Voor de responsverantwoording van Panteia verwijzen wij naar de bijlage van dit rapport.

We merken alvast op dat in onderstaande rapportage veel van de getoetste verschillen beperkt zijn in omvang en op basis van additionele statistische toetsen veelal niet statistisch significant zijn. Dit duidt op consistentie van bevindingen tussen de twee steekproeven en een beperkte verandering over de tijd. Bevindingen die wel significant verschillen worden in dit rapport geduid.

2.1. Respondenten

Locatie activiteiten. In totaal hebben 278 ondernemingen in 2019 deelgenomen aan de vragenlijst. In 2016 waren dit er 388.² De bedrijven en respondenten die in 2019 hebben deelgenomen kunnen andere maar ook dezelfde zijn als in 2016. Aangezien matching van bedrijven tussen de twee jaren niet kan plaatsvinden, worden de steekproeven als onafhankelijk benaderd. Van de deelnemers in 2019 zijn 110 ondernemingen volgens de KvK actief binnen het Rotterdamse havengebied. Nog eens 28 ondernemingen geven aan dat zij hier activiteiten uitvoeren. In totaal zijn dus 138 ondernemingen (49,6%) van de respondenten actief in de Rotterdamse haven. In het onderzoek van 2016 was dit met 47,2% iets minder. Figuur 2.1.1 geeft dit grafisch weer.

Figuur 2.1.1: Vergelijking locatie activiteiten respondenten 2016 en 2019

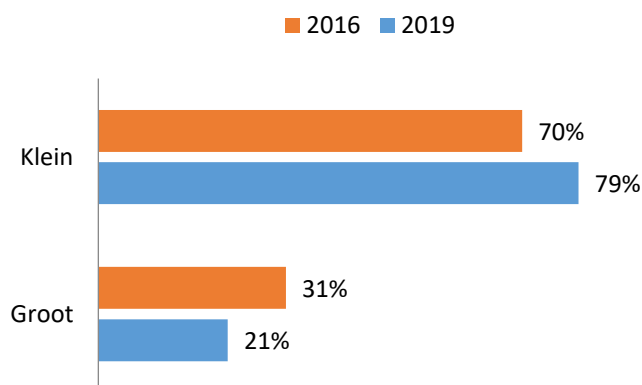

² Er zitten minder bedrijven in de steekproef van 2019 omdat er relatief meer bedrijven niet aan het onderzoek deel wilden of konden nemen. Bovendien bestond het onderzoek van 2016 uit twee delen, namelijk een deel voor en een deel na extra aandacht in de media.

Van de deelnemende bedrijven die niet in de Rotterdamse haven actief zijn, zijn 40 actief in andere havengebieden zoals Amsterdam (11 van de 40 ondernemingen). 100 bedrijven zijn niet actief in een havengebied.

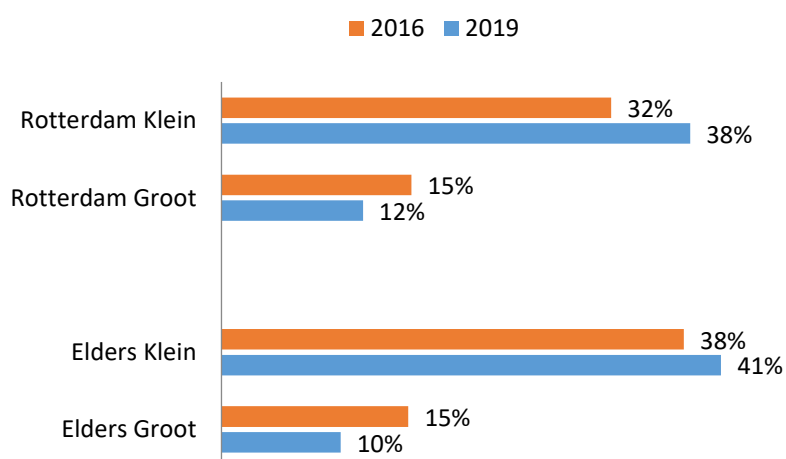
Grootte deelnemende bedrijven. 79% van de deelnemende bedrijven in het onderzoek heeft minder dan 20 werknemers. 21% heeft 20 of meer werknemers. In vergelijking tot de vorige meting in 2016 zijn de verhoudingen iets verschoven. Figuur 2.1.2 laat zien dat de steekproef van 2019 minder grote ondernemingen bevat en dat de verdeling tussen deelnemende grote en kleine bedrijven ook anders is dan in 2016, met relatief minder grote bedrijven in 2019. Uit latere analyses blijkt dat de omvang van bedrijven in belangrijke mate gerelateerd is aan de neiging en het gedrag met betrekking tot concurrentievervalsing. Derhalve zullen in diverse vervolganalyses zowel ongewogen als gewogen vergelijkingen tussen de twee jaren worden gerapporteerd. In de gewogen vergelijking wordt een weging toegepast in de data van 2019 om zodoende in de analyse grotere bedrijven (20 werknemers of meer) evenveel gewicht te geven als in de data van 2016.

Figuur 2.1.2: Vergelijking bedrijfsgrootte respondenten in 2016 en 2019

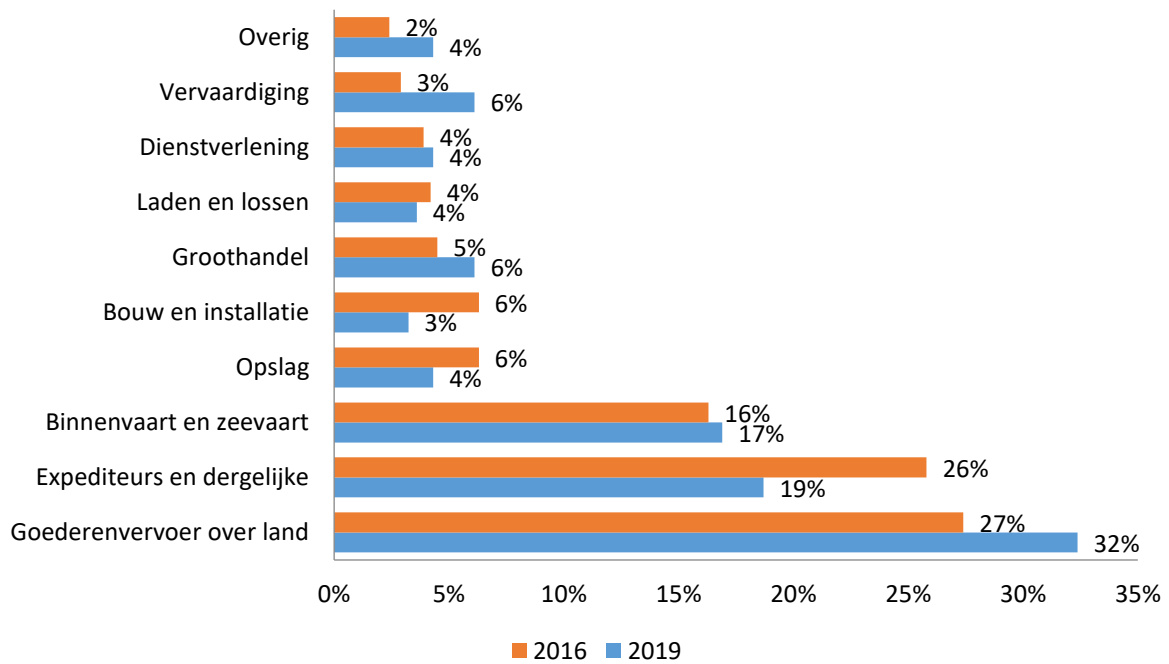
Figuur 2.1.3 geeft een verdere detaillering van de verhoudingen tussen bedrijfsgrootte en locatie van activiteiten. Ook deze figuur duidt op enkele verschillen tussen deelnemende bedrijven in 2019 en 2016.

Figuur 2.1.3: Vergelijking locatie en bedrijfsgrootte in 2016 en 2019

Figuur 2.1.4 toont de verhoudingen tussen sectoren in 2016 en 2019. Ook deze verhoudingen verschillen iets. Zo zijn respondenten in de 2019 steekproef vaker actief in goederenvervoer over land en minder vaak in expeditie en dergelijke.

Figuur 2.1.4: Vergelijking sectoren van respondenten in 2016 en 2019

2.2. Overtredingen van de regels en de intentie daartoe

Twee belangrijke maatstaven om de “neiging tot concurrentievervalsing” te meten zijn de waarschijnlijkheid van mogelijke overtredingen van mededingingsregels – die we intenties noemen – en het daadwerkelijke gedrag in het verleden. De neiging tot concurrentievervalsing is gemeten aan de hand van de stellingen in onderstaand kader.

Kader 1: meting intenties en gedrag concurrentievervalsing

Meting van intentie is gebaseerd op de stellingen (1=zeker niet, 7=zeker wel): Ik kan mij voorstellen dat er zich op mijn werk de komende jaren een situatie zou kunnen voordoen, waardoor wij...

- Afspraken zouden maken met een concurrent om een gezamenlijke bodemprijs af te spreken
- Informatie zouden uitwisselen met concurrenten over de prijs van het te verkopen product of de dienst
- Prijsafspraken zouden maken met concurrenten om meer winst te maken
- Met een concurrent zouden afspreken wie welke klant of markt mag bedienen

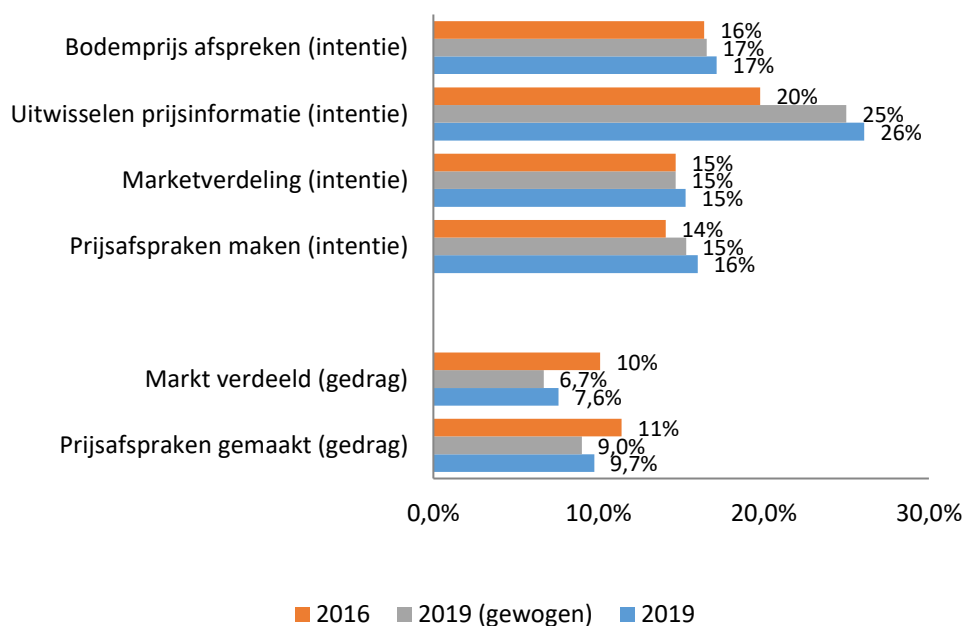
Meting van gedrag is gebaseerd op de stellingen (1=zeker niet, 7=zeker wel):

- Bent u in het verleden ooit wel eens direct of indirect betrokken geweest bij het verdelen van de markt met concurrenten?
- Bent u in het verleden ooit wel eens direct of indirect betrokken geweest bij het maken van prijsafspraken met concurrenten?

In het onderzoek in 2016 zijn de antwoorden van respondenten op elke vraag gecodeerd als een dummy variabele, dat wil zeggen als een waarde 1 of 0. De waarde 1 geeft weer dat de respondent een score van 4 of hoger heeft gegeven op de vraag. De waarde 0 geeft een score van 1, 2 of 3 weer. Om het onderzoek van 2016 te repliceren hebben we de scores op dezelfde manier gecodeerd. In Figuur 2.2.1 zijn de vergelijkende scores weergegeven voor 2016 en 2019. Een percentage van 10% betekent dus dat 10% van de respondenten een score van 4 of hoger heeft gegeven op de betreffende stelling. Naast de score van 2019 geven we ook een gewogen score in 2019. In 2019 zaten er meer kleine bedrijven in de steekproef, terwijl grotere bedrijven lagere scores tonen op zowel intenties als gedrag met betrekking tot concurrentievervalsing. De gewogen score past het gemiddelde van 2019 derhalve zodanig aan dat de verhouding tussen kleine en grote bedrijven vergelijkbaar is met 2016 om zodoende een meer zuivere vergelijking tussen de jaren te krijgen.

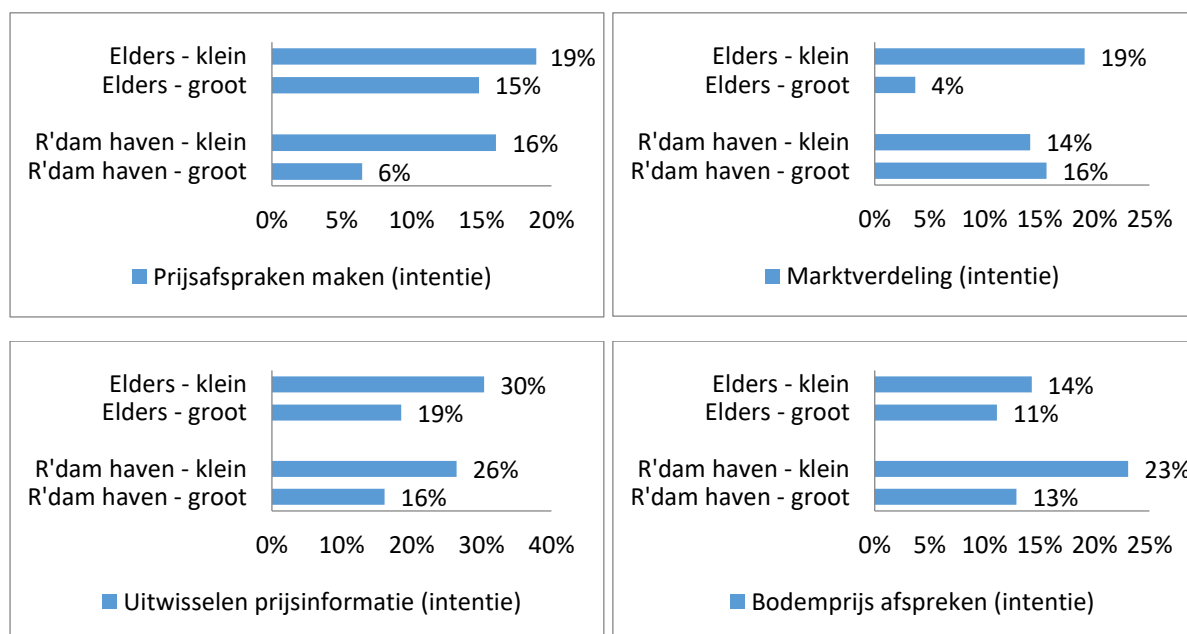
Intenties en gedrag. Figuur 2.2.1 toont dat in 2019 men zich vaker dan in 2016 kan voorstellen dat zich situaties voordoen waarin bedrijven met concurrenten informatie uitwisselen over prijzen en prijsafspraken maken. De intentie tot het afspreken van bodemprijzen en marktverdeling zijn nagenoeg gelijk gebleven. Wel zien we dat minder vaak is geantwoord dat men daadwerkelijk aan marktverdeling heeft gedaan of prijsafspraken heeft gemaakt. Kortom, het gedrag in het verleden van de respondenten ligt meer in lijn met de regels, maar de risico's op niet naleven van mededingingsregels zijn toegenomen.

Figuur 2.2.1: Vergelijking intentie en gedrag concurrentievervalsing tussen 2016 en 2019

In Figuur 2.2.2 worden de vier intenties uitgesplitst naar bedrijfsgrootte (kleiner dan 20fte versus groter dan of gelijk aan 20fte) en locatie (Rotterdamse haven versus bedrijven buiten de Rotterdamse haven).

Figuur 2.2.2: Uitsplitsing intenties tot concurrentievervalsing naar grootte en locatie

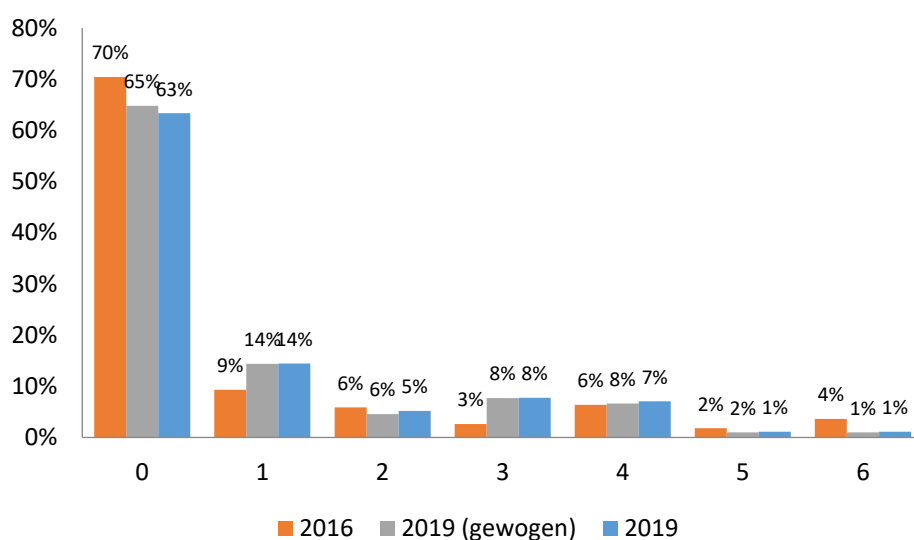
Over het algemeen zijn grote bedrijven minder geneigd tot concurrentievervalsing (dit verschil is alleen significant voor het uitwisselen van prijsinformatie, tweezijdige $p = 0.085$). Een uitzondering betreft de intentie tot marktverdeling voor grote bedrijven binnen de Rotterdamse haven. Binnen de Rotterdamse haven wordt een bodemprijs afspreken vaker als reële mogelijkheid gezien dan buiten

de haven, vooral voor kleine bedrijven. Op andere gebieden is de neiging tot non-compliance vaak iets lager in de Rotterdamse haven dan daarbuiten.

Aantal concurrentievervalsende intenties en gedragingen. In het rapport van 2016 is gekeken naar het aantal keer dat een respondent op de betreffende zes stellingen een score van 4 of meer heeft ingevuld. Dit aantal geeft aan op hoeveel gebieden men het zich kan voorstellen dat gedrag dat niet in lijn is met de mededingingsregels voorkomt of daadwerkelijk is gebeurd. Figuur 2.2.3 laat zien hoe dit zich in 2019 verhoudt tot 2016.

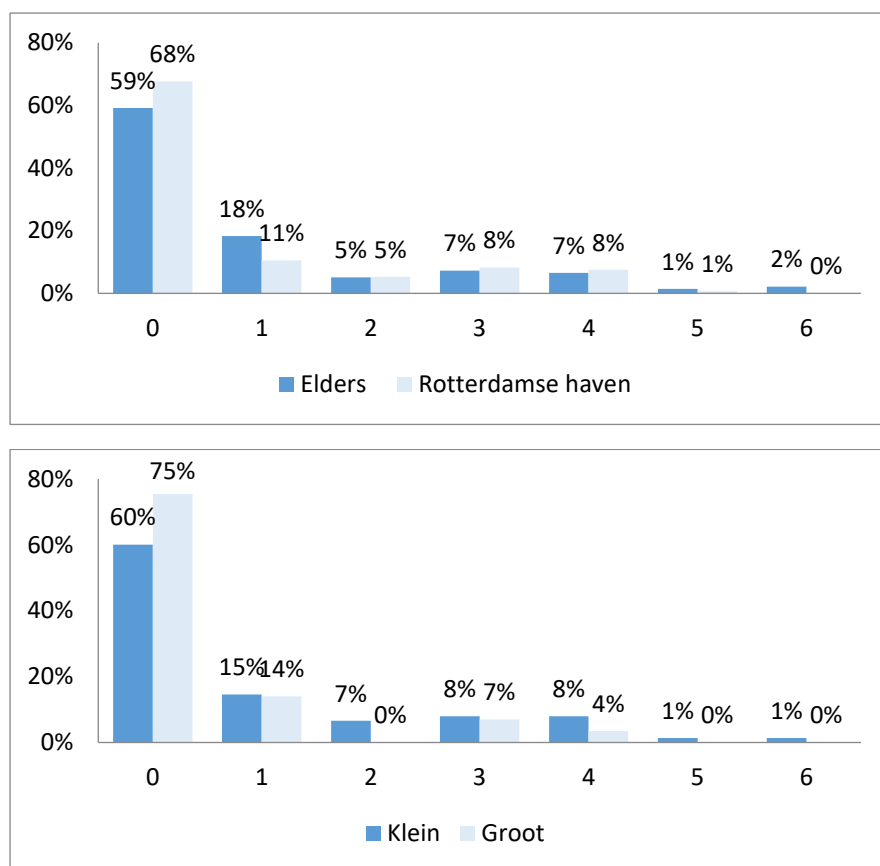
Het algemene beeld in 2019 lijkt sterk op het beeld van 2016 met slechts kleine verschillen. Het percentage bedrijven dat op geen enkele stelling een 4 of hoger heeft ingevuld is gedaald van 70% naar 65% (gewogen naar omvang). Daar staat tegenover dat het percentage bedrijven dat op alle onderdelen non-compliant gedrag of intentie aangeeft, is gedaald van 4% naar 1%.

Figuur 2.2.3: Aantal concurrentievervalsende gedragingen - vergelijking 2016 en 2019

Voor dit aantal wordt voor 2019 ook gekeken naar verschillen tussen grote en kleine bedrijven en tussen de Rotterdamse haven en elders. Figuur 2.2.4 toont de resultaten.

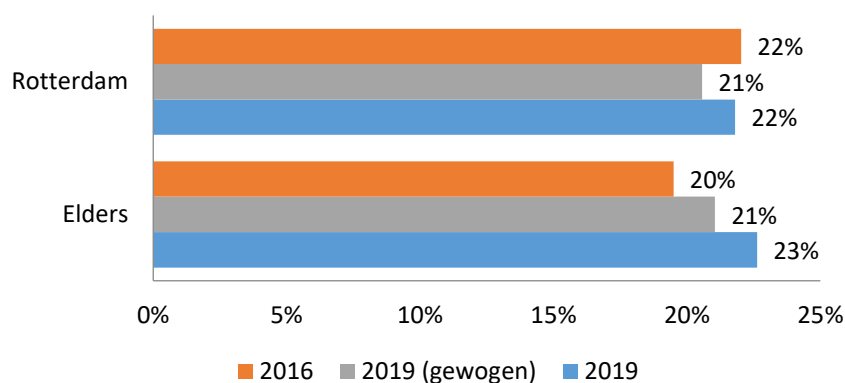
Figuur 2.2.4: Aantal concurrentievervalsende gedragingen vergelijking locatie en omvang

Figuur 2.2.4 laat zien dat bedrijven in de Rotterdamse haven relatief vaker nul concurrentievervalsende gedragingen en intenties daartoe hebben dan bedrijven elders. Dit wordt vooral verklaard door bedrijven elders die op één aspect een score groter dan vier aangeven. Het beeld dat grote bedrijven de regels beter naleven wordt in het tweede panel van Figuur 2.2.4 wederom bevestigd.

Verschillen in non-compliance tussen locaties. In het 2016 rapport werden bedrijven met een score van 2 of hoger geclassificeerd als “non-compliant”. Dit betekent dat op minimaal twee van de zes stellingen in kader 1 (zie pagina 8) een antwoord van 4 of hoger werd gegeven. Figuur 2.2.5 toont verschillen tussen de Rotterdamse haven en andere gebieden indien wij deze definitie van non-compliance aanhouden. De gemiddelden tonen een zeer vergelijkbaar beeld met 2016 met relatief weinig verschil tussen de locaties.

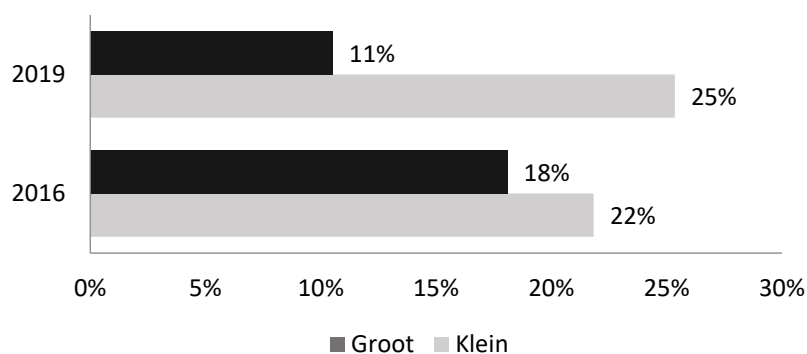
Figuur 2.2.5: Non-compliance en locatie – vergelijking tussen 2016 en 2019³

Gegeven dat het overgrote deel van de bedrijven nul concurrentievervalsende gedragingen en intenties meldt, voeren we een additionele analyse uit waarbij we aannemen dat een bedrijf non-compliant is als deze één of meerdere concurrentievervalsende gedragingen of intenties laat zien. Deze analyse laat zien dat met deze classificatie bedrijven buiten het Rotterdamse havengebied relatief vaker non-compliant zijn (40,88%) dan bedrijven in het Rotterdamse havengebied (25,15%).⁴

Non-compliance en bedrijfsgrootte (maatstaf 2016). Figuur 2.2.6 illustreert hoe de primaire maatstaf van non-compliance (minimaal 2 stellingen groter of gelijk aan een score 4) verschilt tussen grote en kleine bedrijven.

Figuur 2.2.6: Non-compliance en bedrijfsgrootte – vergelijking tussen 2016 en 2019

Compliance van grote ondernemingen is in 2019 toegenomen, terwijl dit voor kleinere ondernemingen is afgenomen. We merken op dat dit verschil in non-compliance tussen grote en kleine ondernemingen wel statistisch significant is ($p = 0,017$).

³ De cijfers met betrekking tot 2016 wijken beperkt af van de cijfers zoals gerapporteerd in het rapport in 2016. De oorzaak hiervan is een andere hantering van een beperkt aantal (10) missende waarden op items van de variabele non-compliance. Terwijl in het 2016 rapport de non-compliance scores zijn berekend over de beschikbare data (dus ook indien bijvoorbeeld slechts twee van de zes items zijn beantwoord), wordt in dit rapport non-compliance berekend over alleen complete responses op alle items (zowel voor 2019 als voor 2016).

⁴ We merken op dat ook dit relatief grote verschil niet statistisch significant is op 10% niveau.

Indien we non-compliance definiëren als één of meer concurrentievervalsende gedragingen in plaats van twee of meer, dan is 39,9% van de kleine bedrijven non-compliant. Voor grotere bedrijven ligt dit percentage nog steeds significant lager op 24,6% ($p = 0,033$).

Vergelijking van non-compliance, bedrijfsgrootte en locatie. Tot slot kunnen we kijken of grote/kleine bedrijven binnen of buiten de Rotterdamse haven significant anders presteren op compliance. Tabel 2.2.1 toont de gemiddelde non-compliance score voor elk van de groepen.

Tabel 2.2.1: Gemiddelde non-compliance per gebied (2016 definitie: twee of meer gemelde gedragingen/intenties)

	Klein	Groot	Totaal
Elders	25,5%	11,1%	22,6%
Rotterdamse haven	25,2%	10,0%	21,8%
Totaal	25,4%	10,5%	22,2%

Het percentage kleine bedrijven dat non-compliant is binnen en buiten de Rotterdamse haven is nagenoeg gelijk. Het percentage grote bedrijven dat non-compliant is binnen de Rotterdamse haven ligt met 10% iets lager dan daarbuiten (11,1%).

Indien we non-compliance definiëren als één of meer concurrentievervalsende gedragingen in plaats van twee of meer, dan zijn de verschillen tussen de groepen groter en zijn bedrijven in de Rotterdamse haven gemiddeld iets meer compliant dan daarbuiten (alhoewel de verschillen in de tabel niet statistisch significant zijn).

Als we deze scores ook over tijd vergelijken ontstaat het volgende beeld (we merken op dat de totalen rechts de ongewogen scores zijn; gewogen liggen de 2019 totaal percentages rechts op 21,1% voor Elders en op 20,6% voor Rotterdam).

Tabel 2.2.2: Non-compliance per gebied en grootte over de tijd (2016 definitie)

	Klein		Groot		Totaal	
Elders	2016: 18,9%	2019: 25,5%	2016: 21,1%	2019: 11,1%	2016: 19,5%	2019: 22,6%
Rotterdam	2016: 25,4%	2019: 25,2%	2016: 15,3%	2019: 10,0%	2016: 22,0%	2019: 21,8%
Totaal	2016: 21,8%	2019: 25,4%	2016: 18,1%	2019: 10,5%		

Tabel 2.2.2 geeft de percentages in rood weer waar een toename in non-compliance ten opzichte van 2016 te zien is en in groen waar het percentage non-compliant bedrijven is afgenomen. Het totale beeld laat weinig verschuiving in non-compliance sinds 2016 zien. Het meest opvallend is de daling in non-compliance bij grote bedrijven, zowel in Rotterdam als elders.

2.3. Kennis over de mededingingsregels

Kennis over de mededingingsregels is een belangrijke voorwaarde om bewust volgens de regels te kunnen handelen. De resultaten uit 2016 laten zien dat kennis van de regels een belangrijke voorspeller van compliance is. Zowel in 2019 als in 2016 zijn verschillende stellingen voorgelegd aan de respondenten over wat wel en niet volgens de wet is toegestaan. Respondenten hebben vervolgens aangegeven of zij dachten dat deze stellingen juist of onjuist zijn, of dat zij niet wisten of de stelling correct is. De antwoorden zijn vervolgens gecodeerd als correct (1) of incorrect (0). De kennisvragen die opgenomen zijn in de enquête van 2019 zijn weergegeven in kader 2 alwaar ook staat uitgelegd hoe deze vergeleken worden met de scores in 2016.

Kader 2: Meting van kennis over mededingingsregels

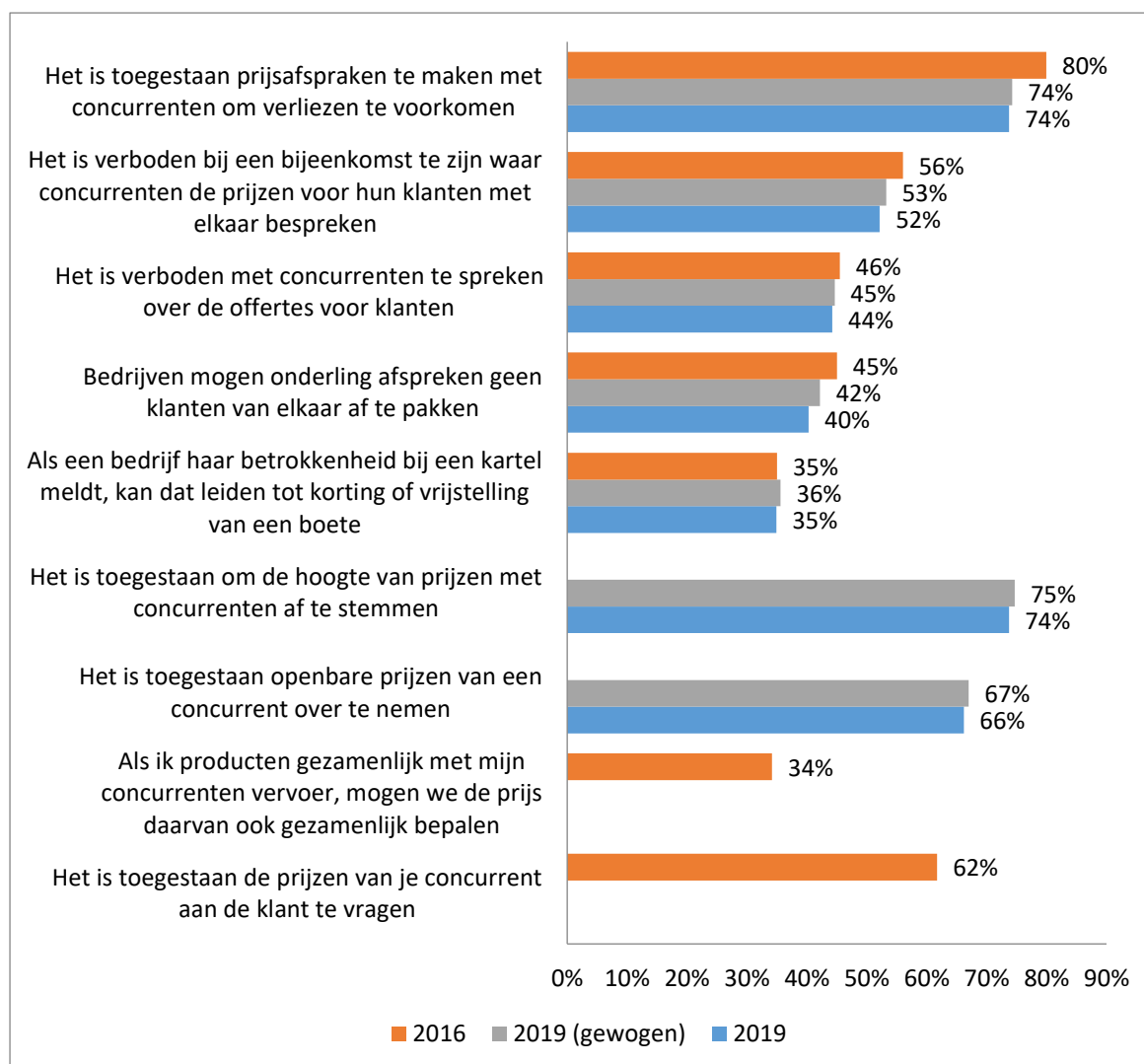
De volgende stellingen zijn voorgelegd in 2019 en de antwoorden gecodeerd als juist/onjuist.

- 1: Het is toegestaan prijsafspraken met concurrenten te maken om verliezen te voorkomen (correcte antwoord = onjuist);
- 2: Het is verboden bij een bijeenkomst te zijn waar concurrenten de prijzen voor hun klanten met elkaar bespreken (correcte antwoord = juist);
- 3: Het is verboden met concurrenten te spreken over de offertes voor klanten (correcte antwoord = juist);
- 4: Bedrijven mogen onderling afspreken geen klanten van elkaar af te pakken (correcte antwoord = onjuist);
- 5: Als een bedrijf haar betrokkenheid bij een kartel meldt, kan dat leiden tot korting of vrijstelling van een boete (correcte antwoord = juist);
- 6: Het is toegestaan om de hoogte van prijzen met concurrenten af te stemmen (correcte antwoord = onjuist);
- 7: Het is toegestaan openbare prijzen van een concurrent over te nemen (correcte antwoord = juist).

De stellingen 1 tot en met 5 waren ook opgenomen in de enquête van 2016 en worden gebruikt als eerste maatstaf voor vergelijking. Als tweede maatstaf gebruiken we alleen de kennisvragen 1, 2, 3, 4 en 6 aangezien handelen in lijn met een incorrect antwoord op deze vragen kan leiden tot gedrag wat in strijd is met de wet. Het niet doen wat wel mag brengt geen compliance risico's met zich mee.

In Figuur 2.3.1 is per stelling aangegeven hoeveel procent de vraag juist heeft beantwoord. Ook op het gebied van kennis verschillen kleine en grote bedrijven. Voor 2019 is daarom wederom een gewogen score toegevoegd die corrigeert voor de grotere relatieve omvang van kleine bedrijven in de steekproef van 2019 vergeleken met 2016. De scores op stellingen die enkel in 2016 of 2019 zijn voorgelegd zijn voor de volledigheid in deze figuur toegevoegd.

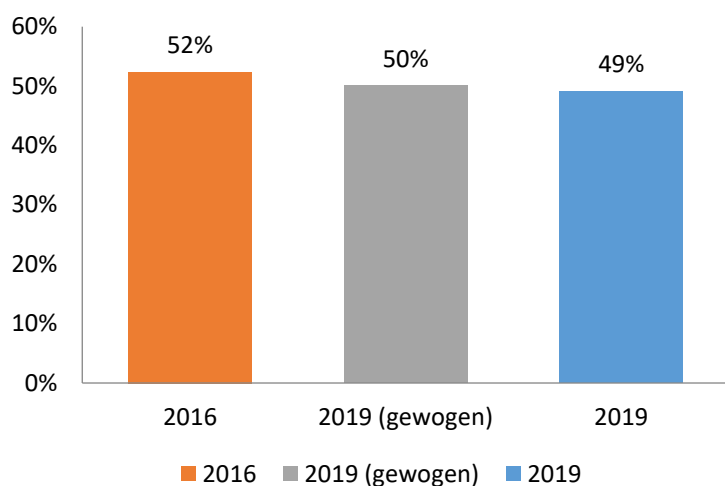
Figuur 2.3.1: Vergelijking correct beantwoorde individuele kennisvragen 2016 en 2019

Zoals Figuur 2.3.1. laat zien, zijn er in vergelijking met 2016 nauwelijks veranderingen te zien in het kennisniveau van respondenten.

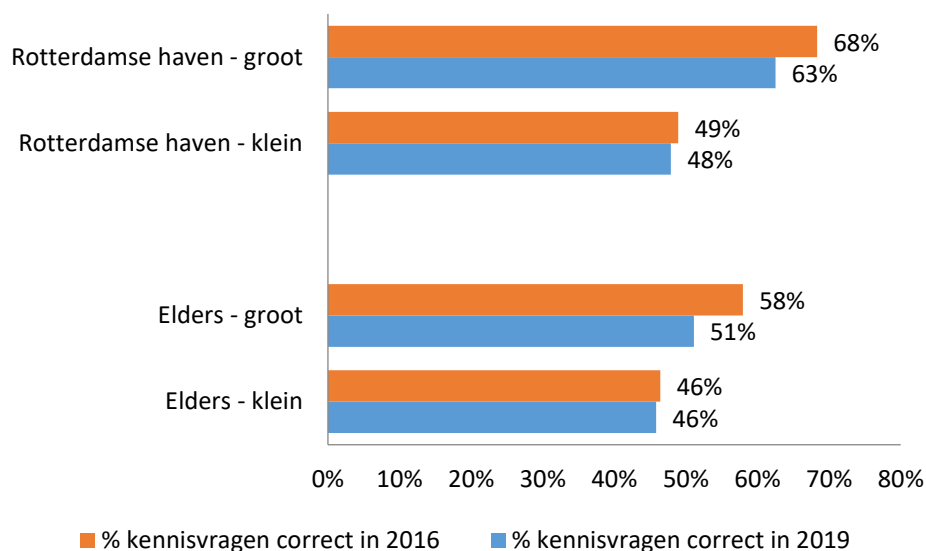
Als we de vragen bekijken die in zowel 2016 als 2019 zijn opgenomen (stellingen 1 tot en met 5), dan zien we een lichte daling in het percentage correct beantwoorde stellingen (zie Figuur 2.3.2). In 2016 beantwoordden respondenten gemiddeld 52% van de stellingen correct en in 2019 was dit gewogen naar een vergelijkbare sample 50%. Dit duidt dus op een lichte daling van het kennisniveau.

Figuur 2.3.2: Vergelijking van het percentage totale kennisvragen correct 2016 en 2019

Wanneer we het percentage correcte antwoorden uitsplitsen naar grootte en locatie, zie we dat grote bedrijven meer vragen goed beantwoorden dan kleine bedrijven (2019, $p = 0,013$) en dat de lichte daling in kennis ten opzichte van 2016 vooral te zien is in een daling in het aantal correcte antwoorden onder grotere bedrijven. Wel hebben bedrijven in de Rotterdamse haven meer vragen correct dan bedrijven buiten dit gebied. Dit geldt zowel voor grote als kleine bedrijven. Figuur 2.3.3 toont deze verschillen tussen kleine en grote bedrijven binnen en buiten de Rotterdamse haven voor 2019.

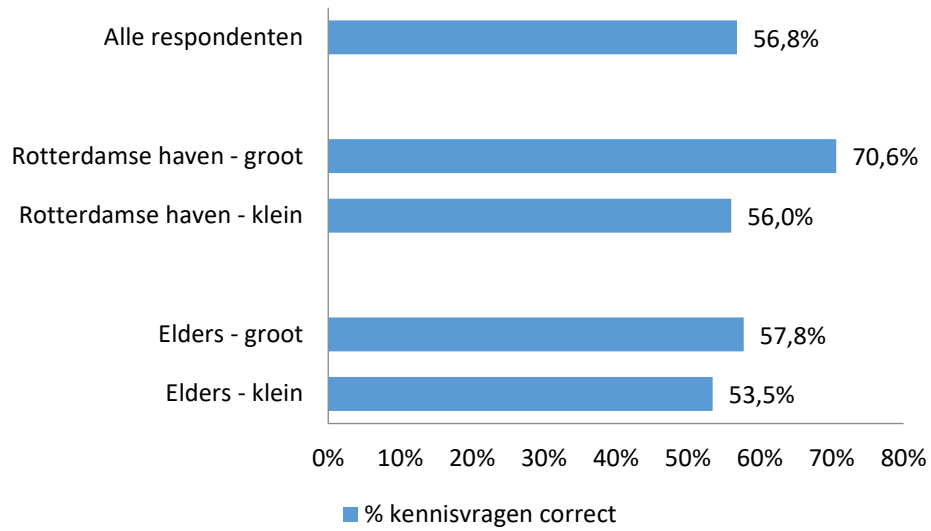
Figuur 2.3.3 Vergelijking kennisniveau naar locatie en grootte

Tenslotte kijken we specifiek naar de vragen in 2019 die bij een incorrect antwoord tot overtreding van de regels zouden kunnen leiden. Dit gaat om kennisvragen 1, 2, 3, 4 en 6 (zie kader 2 voor een toelichting). Het gemiddelde percentage vragen dat hier correct is beantwoord, ligt duidelijk hoger (56,8%) dan het percentage totaal correct beantwoorde vragen (49%). Verder valt op dat op deze vragen grote bedrijven in het Rotterdamse havengebied beduidend beter scoren dan kleine bedrijven

binnen de Rotterdamse haven ($p = 0,012$) en ook beter dan bedrijven buiten het Rotterdamse havengebied ($p = 0,011$). 71% van de antwoorden onder grote Rotterdamse havenbedrijven is correct (zie Figuur 2.3.4).

Figuur 2.3.4: Kennisniveau op vragen die een risico op non-compliance vormen (locatie en omvang)

2.4. Verklarende factoren van non-compliance

Het 2016 rapport van Denkers en Jellema¹ rapporteert een model met de belangrijkste geschatte voorspellers van non-compliance. Deze factoren zijn gemeten aan de hand van de scores op de stellingen zoals weergegeven in kader 3 (zie ook bijlage 1 in het rapport van Denkers en Jellema (2016)¹ voor de exacte metingen van de factoren).

Kader 3: Maatstaven voor verklarende factoren van compliance

De volgende stellingen zijn voorgelegd om elk van de factoren te meten op een schaal van 1 tot 7. [De scores op stellingen met een * zijn omgedraaid om ze vergelijkbaar met de andere stellingen in de factoren te maken]

Lokale Mores (1 = volledig mee oneens; 7 = volledig mee eens)

- Binnen dit gebied gelden andere regels dan daarbuiten*;
- Bedrijven binnen dit gebied zoeken de grenzen van het toelaatbare op*;
- Bedrijven binnen dit gebied houden zich nauwgezet aan alle wetten en voorschriften.

Persoonlijke norm (1 = volledig mee oneens; 7 = volledig mee eens)

- Ik voel mij moreel verplicht om mij op mijn werk aan alle regels te houden;
- Een beetje afwijken van de regels die gelden op mijn werk kan geen kwaad*;
- Als niemand het ziet of merkt, kun je een regel op het werk net zo goed aan je laars lappen*;
- Ik voel mij er verantwoordelijk voor dat beslissingen op mijn werk zo eerlijk mogelijk genomen worden, zelfs als dit nadelig voor mij uitpakt;
- Als ik merk dat een collega de regels ernstig overtreedt, dan voel ik mij verantwoordelijk daar iets aan te doen.

Makkelijk te overtreden (1 = volledig mee oneens; 7 = volledig mee eens)

- De regels over kartelvorming zijn gemakkelijk te omzeilen;
- Er zijn veel gelegenheden waarbij ik met concurrenten afspraken kan maken over de verdeling van klanten;
- Als ik zou willen, zou ik gemakkelijk met concurrenten prijsafspraken kunnen maken.

Moelijk na te leven (1 = volledig mee oneens; 7 = volledig mee eens)

- De regels over kartelvorming belemmeren de uitvoering van onze werkzaamheden;
- Bedrijven in mijn sector moeten de markt vooraf onderling verdelen om goed te kunnen functioneren;
- Bedrijven in mijn sector moeten vooraf de prijzen onderling afspreken, anders concurreren we elkaar allemaal stuk.

Opbrengsten (1= u schat de kans zeer klein in; 7 = u schat de kans zeer groot in)

- Hoe schat u de kans in dat het bedrijven onderling lukt om prijsafspraken te maken?
- Hoe schat u de kans in dat het bedrijven lukt om onderling de markt te verdelen?
- Hoe schat u de opbrengsten in van het maken van prijsafspraken met concurrenten?
- Hoe schat u de opbrengsten in van het verdelen van de markt met concurrenten?

Deze paragraaf geeft weer hoe de scores op deze in 2016 geïdentificeerde voorspellers zijn veranderd in 2019. Als deze factoren neiging tot concurrentievervalsing adequaat voorspellen kan een wijziging een toename of een afname van het risico op non-compliant gedrag aangeven.⁵ Tabel 2.4.1 geeft de veranderingen weer in de factoren die in 2016 zijn gevonden.

Lokale mores. In 2016 werd gevonden dat bedrijven die hoger scoorden op lokale mores minder geneigd waren tot concurrentievervalsing. Lokale mores werd gemeten op basis van drie stellingen ten aanzien van hoe bedrijven in het lokale gebied zich houden aan regels en voorschriften. Het gemiddelde is in 2019 toegenomen van 4,58 in 2016 tot 5,02. Dit zou dus leiden tot een *verlaging* van het risico op non-compliance.

Persoonlijke norm. Persoonlijk norm werd gemeten op basis van vijf stellingen die de norm van de respondent aangeven om zich aan de regels te houden. Het gemiddelde is licht gedaald: van 5,77 in 2016 naar 5,70 in 2019. Deze iets lagere score zou volgens het model van 2016 een *kleine stijging* in het risico op non-compliance inhouden.

Makkelijk te overtreden. De percepties over het gemak waarmee de regels te overtreden zijn is in beide jaren gemeten met drie stellingen. Het gemiddelde is iets gedaald van 2,90 naar 2,63. Aangezien de neiging tot concurrentievervalsing positief gecorreleerd was met het gemak van overtreden, zou deze daling een indicatie zijn dat het risico's op non-compliance hierdoor zou zijn *afgenomen*.

Moeilijk na te leven. De percepties over de moeilijkheid van het naleven van regels is gemeten met drie stellingen ten aanzien van het gemak om afspraken te maken over kartelvorming, verdeling van klanten en prijsafspraken. Een grotere gepercipieerde moeilijkheid van naleven leidt tot grotere risico's op non-compliance. Het gemiddelde is ongeveer gelijk gebleven (2,37 in 2016 en 2,35 in 2019).

Opbrengsten. De opbrengsten van concurrentievervalsing zijn gemeten met vier vragen ten aanzien van de opbrengsten van het maken van prijsafspraken, het verdelen van de markt met concurrenten alsmede de kans dat bedrijven dit zou lukken. Hogere opbrengsten (of een lagere ingeschatte kans dat het zal lukken) leidt tot een grotere neiging tot concurrentievervalsing. Het gemiddelde van de schaal is gelijk gebleven (3,00 in 2016 en 2019).

Tabel 2.4.1: Voorspellers van non-compliance in 2016

Factor	Verband met risico op non-compliance in 2016	Gemiddelde 2016	Gemiddelde 2019	Toename/afname gemiddelde
Lokale mores	Negatief	4,58	5,02	Toename
Persoonlijke norm	Negatief	5,77	5,70	Kleine Afname
Makkelijk te overtreden	Positief	2,90	2,63	Afname
Moeilijk na te leven	Positief	2,37	2,35	Gelijk
Opbrengsten	Positief	3,00	3,00	Gelijk

Opmerking: De laatste kolom geeft aan hoe de gemiddeldes veranderd zijn. Er is geen significantie test uitgevoerd op deze veranderingen.

⁵ In hoofdstuk 4 rapporteren we de uitkomsten van een geschat model van voorspellers van non-compliance op basis van de 2019 data.

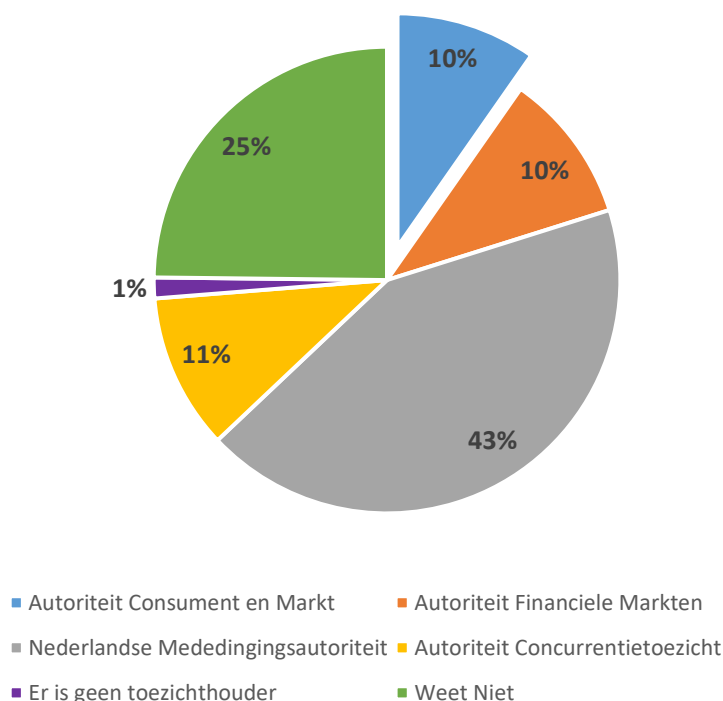
3. Effecten van de aandacht van de ACM voor de haven

Zoals in de aanleiding aangegeven, is deze studie onder andere gedreven door het evalueren van het 'thema Haven' van de ACM. De afgelopen jaren heeft de ACM extra aandacht gegeven aan de Rotterdamse haven en in mindere mate ook aan de andere havens in Nederland. De aandacht kan variëren van overleg met brancheorganisaties tot organiseren van of aanwezig zijn bij bijeenkomsten, en dergelijke. Om enig inzicht te krijgen in de mogelijke effecten van dit thema is aan de respondenten gevraagd naar de aandacht van de ACM. Ook is eerder in de enquête gevraagd aan de respondenten wie de toezichthouder voor mededinging is. In dit hoofdstuk worden de resultaten en verbanden met betrekking tot deze twee zaken geanalyseerd.

3.1. Het opmerken van de aandacht van de ACM

Beschrijvend – kennis van de toezichthouder. Als eerste hebben we gevraagd welke instantie toezicht houdt op concurrentie. Hierbij zijn de volgende keuzes gegeven: Autoriteit Consument en Markt, Autoriteit Financiële Markten, Nederlandse Mededingingsautoriteit, Autoriteit Concurrentietoezicht, er is geen toezichthouder, en 'weet niet'. Onderstaande cirkeldiagram in Figuur 3.1.1 geeft de verdeling van de antwoorden weer, en de onderverdeling in Figuur 3.1.2 laat zien hoe deze antwoorden verschillen afhankelijk van grootte en locatie van de onderneming.

Figuur 3.1.1 Wie is de toezichthouder voor concurrentie?

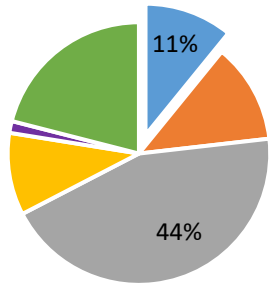

Opvallend is dat de ACM slechts door 10% van de respondenten wordt genoemd. Een kwart van de respondenten geeft aan het niet te weten en 43% geeft de NMa aan als toezichthouder. Hoewel dit uiteraard een juridisch voorganger is van de ACM, geven de antwoorden wel aan dat de bekendheid van bedrijven met de ACM als toezichthouder onvoldoende is. Dit kan het moeilijk maken om doelen

van toezicht te bereiken omdat er mogelijk geen herkenning is van acties van de toezichthouder. De onderverdeling naar locatie en omvang in Figuur 3.1.2 laat zien dat dit beeld vrij consistent is over alle groepen.

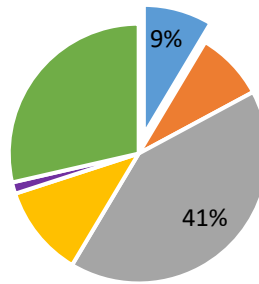
Figuur 3.1.2 Wie is toezichthouder? Verdeling naar locatie en omvang

Rotterdamse haven

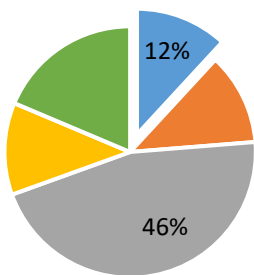
■ 1 ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 ■ 6

Elders

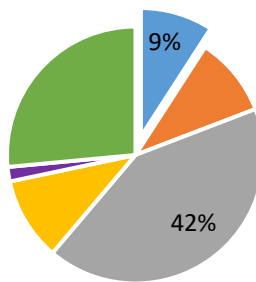
■ 1 ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 ■ 6

Groot

■ 1 ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 ■ 6

Klein

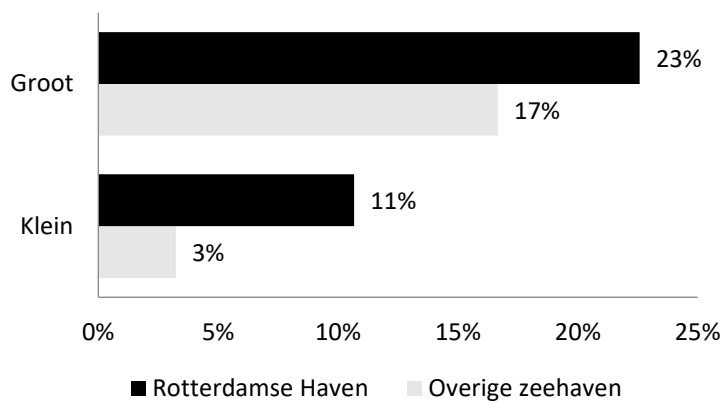

■ 1 ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 ■ 6

Opmerking: 1 = Autoriteit consument en markt, 2 = Autoriteit Financiële Markten, 3 = Nederlandse Mededingingsautoriteit, 4 = Autoriteit Concurrentietoezicht, 5 = Er is geen toezichthouder en 6 = Weet niet.

Beschrijvend – opmerken aandacht van de ACM. Bedrijven die actief waren in een havengebied kregen de vraag: heeft u iets gemerkt van de verhoogde aandacht van de ACM voor concurrentie in en om de haven? In totaal geven 20 respondenten (11,24% van de 178 respondenten die actief zijn in een havengebied) aan iets gemerkt te hebben van de aandacht van de ACM. Om te zien of het opmerken van aandacht afhankelijk is van grootte en/of locatie, hebben we het effect uitgesplitst naar groot vs. klein en Rotterdamse haven vs. overige haven. Figuur 3.1.2 geeft de resultaten weer.

Figuur 3.1.2 Opmerken aandacht ACM – grootte en locatie

Grote bedrijven hebben de aandacht significant vaker opgemerkt dan kleine bedrijven ($p = 0,03$). Verder is de aandacht in Rotterdam – waar deze aandacht zich concentreerde – vaker opgemerkt dan in de overige havengebieden, maar dit verschil is niet statistisch significant ($p = 0,465$).

Er zitten methodologische nadelen aan het vragen of een respondent iets heeft gemerkt. Dit kan leiden tot een te grote response omdat respondenten desgevraagd wellicht aangeven toch iets gemerkt te hebben terwijl ze zich hier niet van bewust waren als er niet actief naar gevraagd zou zijn. Desondanks kan om twee redenen er toch iets geleerd worden van deze vraag. De ‘bias’ die ontstaat doordat respondenten nu actief herinnerd worden, zal waarschijnlijk willekeurig verdeeld zijn, zodat dit niet tussen de groepen verschilt. Als de ‘getriggerde’ antwoorden vaker positief zijn in een bepaald gebied, dan zou dit alsnog duiden op het relatief onbewust opmerken van de aandacht indien dit gebied inderdaad het gebied van aandacht was. Dit stelt ons in staat om toch enkele voorzichtige conclusies te trekken uit bovenstaande verdeling van de antwoorden. Het feit dat in de Rotterdamse haven beduidend vaker positief op deze vraag wordt geantwoord in vergelijking met andere gebieden geeft een indicatie dat enkele van de respondenten wel degelijk iets hebben gemerkt van de aandacht van de ACM voor havenbedrijven. De aandacht van de ACM concentreerde zich in Rotterdam waar inderdaad respondenten vaker aangeven dit gemerkt te hebben.

Relatie tussen kennis toezichthouder en opmerken aandacht ACM. Een nadere analyse van de bovenstaande twee vragen laat een duidelijk verband zien tussen weten wie de toezichthouder is en het opmerken van aandacht. Waar 1 op de 9 respondenten die niet wisten dat de ACM de toezichthouder was voor concurrentie aangeven de aandacht opgemerkt te hebben, is dat voor respondenten die de ACM als toezichthouder op concurrentie kennen 1 op de 3. Deze associatie tussen deze kennis en het opmerken van de aandacht van de ACM roept de vraag op welke bedrijven de aandacht van de ACM hebben opgemerkt. Een analyse ten aanzien van welke kenmerken geassocieerd zijn met het opmerken van de aandacht laat zien dat bedrijven met meer kennis de aandacht vaker opmerken ($p < 0,10$) alsmede bedrijven die weten dat de ACM de toezichthouder is

op het gebied van mededinging ($p < 0,05$). Er is een zwakke indicatie dat de aandacht minder is opgemerkt in de overige zeehavens dan in de Rotterdamse haven (p -waarde= 0,12; zie tabel 3.1.1).

Tabel 3.1.1: Het opmerken van aandacht van de ACM

	Heeft aandacht ACM opgemerkt
Weet wie toezichthouder is	1,48** (0,67)
% kennisvragen correct	2,38* (1,27)
Overige havens	-1,22 (0,85)
Werkzame personen	0,16 (0,20)
Branche lid	-0,44 (0,56)
Vaart	-0,75 (0,78)
Wegvervoer	-1,08 (0,72)
Expediteurs	-1,57** (0,78)
Constant	-2,99*** (1,00)
N	168
Chi2(8)	18,27**
Pseudo R ²	0,15

***/**/* betekent statistisch significant op respectievelijk 1%, 5% en 10% in de logistische regressie, waarbij een lager percentage duidt op hogere betrouwbaarheid van de geschatte coëfficiënt.

De uitkomsten van deze analyse zijn robuust voor andere specificaties van de regressie zoals andere clusters van sectoren voor industrie, het controleren voor omvang met een dummy-variabele (groot vs. klein) in plaats van met het logaritme van het aantal werkzame personen en het opnemen van het noemen van de NMa in plaats van de ACM als toezichthouder (deze variabele heeft geen enkele voorspellende waarde).

Het is duidelijk dat bedrijven die de ACM kennen als toezichthouder en die beter op de hoogte zijn van de regels omtrent mededinging, eerder de aandacht van de ACM hebben opgemerkt. Het is op basis van deze data niet mogelijk om te achterhalen of kennis leidt tot het opmerken van aandacht of dat het opmerken van de aandacht heeft geleid tot een toename van kennis. Het kan zo zijn dat het opmerken van de aandacht ertoe heeft geleid dat men de ACM en de regels is gaan kennen. Het kan echter ook zo zijn dat alleen de bedrijven die de ACM en de regels kennen de extra aandacht hebben opgemerkt omdat die kennis ertoe leidt dat de aanwezigheid in nieuws of bij bijeenkomsten opviel.

3.2. Het effect van opgemerkte aandacht

We testen ook of het opmerken van de aandacht van de ACM samenhangt met de neiging tot concurrentievervalsing. We laten in de analyse de twee items ten aanzien van concurrentievervalsing gedrag in het verleden achterwege, aangezien de vraagstelling geen inzicht geeft wanneer dit gedrag heeft plaatsgevonden (wat kan zijn *voordat* acties van de ACM in de haven plaatsvonden). De in de regressieanalyse te analyseren variabele is derhalve de gemiddelde score op de vier items waarin wordt gevraagd naar de *intentie om de regels met betrekking tot concurrentie te overtreden*. De testvariabele is een indicator welke aangeeft of de onderneming wel of niet iets heeft gemerkt van de aandacht van de ACM. Er wordt opnieuw gecontroleerd voor of de onderneming zich in een ander havengebied bevindt (overige havens), het aantal personen dat in de onderneming werkt (werkzame personen), of de onderneming lid is van een branchevereniging (branche lid) en de drie grootste sectoren in de steekproef (vaart, wegvervoer en expediteurs). Ook wordt gecontroleerd voor het kennisniveau van de respondent. Onderstaande tabel toont de resultaten.

Tabel 3.2.1: Opgemerkte aandacht ACM en intentie tot concurrentievervalsing

	Intentie tot concurrentievervalsing
Aandacht ACM	0,56 (0,34)
% Kennis correct	-1,07** (0,45)
Overige havens	0,15 (0,28)
Werkzame personen	-0,33*** (0,09)
Branche lid	0,31 (0,23)
Vaart	0,22 (0,33)
Wegvervoer	0,49 (0,31)
Expediteurs	-0,42 (0,31)
Constant	3,28*** (0,42)
N	162 ⁶
F-test	4,57***
Adjusted R ²	0,15

***/**/* betekent significant op respectievelijk 1%, 5% en 10%, waarbij een lager percentage duidt op hogere betrouwbaarheid van de geschatte coëfficiënt.

De resultaten laten zien dat er geen statistisch significant verband is tussen het opmerken van aandacht van de ACM en de intentie tot concurrentievervalsing. Kennis ten aanzien van regelgeving is

⁶ De vraag is gesteld aan 178 ondernemingen. Van deze ondernemingen geven 7 aan niet te weten of ze iets gemerkt hebben of dit niet willen beantwoorden. We kunnen er daarom niet van uitgaan dat zij niets hebben opgemerkt en daarom hebben we ze uit de analyses verwijderd. Daarnaast vallen er nog 3 observaties af doordat zij missende waarden hebben op de variabele branche lid. Tot slot zijn er nog 6 ondernemingen zonder waarnemingen op de intentie tot overtreding.

echter wel negatief geassocieerd met deze intentie. Dit geeft dus aan dat respondenten met meer kennis van de regels dit ook benutten om regelovertradingen te voorkomen. Ook laat de analyse zien dat grotere ondernemingen waarin meer mensen werkzaam zijn, een lagere intentie tot concurrentievervalsing hebben.

Het opnemen van meer sectoren en controleren voor bedrijfsomvang op een andere manier leidt niet tot kwalitatief andere resultaten. Ook het weglaten van de variabele met betrekking tot kennis verandert niet de conclusie ten aanzien van het afwezig zijn van een effect van het opmerken van de aandacht van de ACM op de intentie tot concurrentievervalsing.

4. De neiging tot regelovertrading verklaard

In de laatste analyse van dit rapport wordt onderzocht welke factoren in 2019 bijdragen aan de verklaring van concurrentievervalsende intenties en gedragingen. Deze analyse komt overeen met een analyse in het 2016 rapport van Denkers en Jellema¹ dat een verklarend model biedt van de beste voorspellers van de neiging tot concurrentievervalsing (zie ook paragraaf 2.4).⁷ Onderstaande analyse verschilt echter op een aantal punten van de analyse van Denkers en Jellema (2016):

- De analyse in 2016 combineerde de intentie tot regelovertrading met daadwerkelijke regelovertradingen in het verleden. De laatste vraagstelling heeft echter niet per se betrekking op de huidige onderneming waar de respondent werkzaam is, noch is het duidelijk op welke tijdsperiode de antwoorden betrekking hebben. We vinden het derhalve van belang om zowel de combinatie van gedrag en intentie (zoals eerder in het rapport geanalyseerd) als enkel de aangegeven intentie tot regelovertrading te analyseren. Voor de tweede analyse gebruiken we, gelijk aan de analyse in Tabel 3.2.1, de gemiddelde score op de vier onderliggende items in plaats van de eerder gehanteerde dichotome codering (zie ook de toelichting in **Kader 1**).
- De analyse in 2016 bevat een aantal factoren die geen significante samenhang met neiging tot concurrentievervalsing hadden en in 2019 niet meer zijn gemeten. Dit waren: Lokale binding, Organisatie binding en Zorgzaam klimaat.
- De analyse in 2016 is gebaseerd op een backward regressie analyse, waarin alleen statistisch significante coëfficiënten worden behouden en gerapporteerd. Wij voeren een meervoudige regressie uit van alle potentieel verklarende factoren om te analyseren welke factoren wel en niet (meer) statistisch significant samenhangen met de neiging tot concurrentievervalsing.

⁷ Voor een volledig overzicht van de meting van alle factoren in het model verwijzen wij naar het rapport van Denkers en Jellema (2016); de gevonden factoren in Denkers en Jellema (2016) zijn eerder in kader 3 al toegelicht.

Tabel 4.1: Neiging tot concurrentievervalsing verklaard

	Maatstaf 1: <i>Neiging tot concurrentievervalsing</i>	Maatstaf 2: <i>Intentie tot concurrentievervalsing</i>
Bedrijfsgrootte	-0,18	-0,05
Haven	0,13	0,07
Lokale cohesie	-0,08	0,02
Lokale competitie	-0,25	-0,06
Lokale mores	-0,15	0,08
Egoïstisch klimaat	-0,04	-0,01
Principieel klimaat	-0,10	0,01
Persoonlijke norm	-0,47*	-0,28***
Sociale norm	0,57**	0,32***
Makkelijk te overtreden	0,39**	0,08
Moeilijk na te leven	0,32**	0,18***
Opbrengsten	-0,02	0,03
Kosten	-0,26*	-0,04
Constant	1,32	2,01**
N	241	242
X ² -test	84,19***	---
F-test	---	11,06***
Pseudo R ²	0,33	---
Adjusted R ²	---	0,35

Maatstaf 1 is een indicator van de neiging tot concurrentievervalsing gebaseerd op intentie en gedrag in het verleden (zoals ook in het onderzoek van 2016). Maatstaf 2 reflecteert de intentie tot concurrentievervalsing gebaseerd op het gemiddelde van de vier onderliggende items. ***/**/* betekent statistisch significant op respectievelijk 1%, 5% en 10% in de analyses, waarbij een lager percentage duidt op hogere betrouwbaarheid van de geschatte coëfficiënt.

Tabel 4.1 laat zien dat de neiging tot concurrentievervalsing statistisch significant samenhangt met een aantal factoren. De neiging neemt af bij een verbeterde persoonlijke norm, waarbij respondenten het als morele verplichting zien zich aan de regels te houden en verantwoordelijkheid voelen voor eerlijk gedrag van zichzelf en collega's. De neiging neemt echter toe naarmate de sociale norm (percepties van concurrentievervalsend gedrag door soortgelijke bedrijven) verzwakt. Dit geldt eveneens wanneer respondenten aangeven het moeilijker vinden om de regels na te kunnen leven.

Als het overtreden van regels wordt gepercipieerd als gemakkelijk, dan neemt voor de eerste maatstaf de neiging tot concurrentievervalsing ook toe. Dit geldt echter niet voor de tweede maatstaf die alleen intenties omvat. Een aanvullende (niet gerapporteerde) analyse laat zien dat het gepercipieerde gemak van regelovertreding sterker samenhangt met daadwerkelijk concurrentievervalsend gedrag in het verleden. Ook voor de gepercipieerde kosten van concurrentievervalsing geldt dat dit negatief samenhangt met de eerste maatstaf van neiging tot concurrentievervalsing, maar niet met de tweede maatstaf die alleen intenties omvat.

Ten opzichte van de analyse in 2016 komen de statistisch significante invloeden van drie factoren overeen: de persoonlijke norm, het gepercipieerde gemak van regelovertreding en de gepercipieerde moeilijkheid om regels na te leven. Deze factoren lijken dus goede voorspellers over de tijd te zijn van de neiging tot concurrentievervalsing. De analyse voor 2019 toont echter ook enkele verschillen. Waar in 2016 bedrijfsgrootte incrementele invloed toonde (met een afnemende neiging tot concurrentievervalsing voor grotere bedrijven), en ook in Tabel 3.2.1 statistisch significant is, is dat in deze analyse niet langer het geval. Dit suggereert dat bedrijfsgrootte samenhangt met andere

voorspellers dan de neiging tot concurrentievervalsing. Ten opzichte van 2016 zijn de lokale mores en de gepercipieerde opbrengsten van concurrentievervalsing ook minder van invloed. In plaats daarvan lijkt het dat in 2019 bedrijven zich meer laten leiden door de sociale norm van soortgelijke bedrijven ten aanzien van concurrentievervalsing alsmede de gepercipieerde kosten daarvan.

5. Conclusie en aanbevelingen

5.1 Conclusie

Dit onderzoek had meerdere doelstellingen waaronder het onderzoek van 2016 herhalen en verschillen te analyseren, het mogelijke effect van het *'thema Haven'* analyseren en het verklaren van de intentie tot naleving in 2019.

Vergelijking 2016. Over het algemeen is de neiging tot concurrentievervalsing in 2019 redelijk vergelijkbaar met deze neiging in 2016. Als we de resultaten uitsplitsen naar omvang en locatie lijkt het erop dat een kleine verbetering (afname in intenties of gedrag met betrekking tot concurrentievervalsing) is te zien bij met name grote bedrijven en bij bedrijven in de Rotterdamse haven. Algehele neiging tot concurrentievervalsing kan worden verdeeld in de intentie om regels na te leven en het nalevingsgedrag uit het verleden. De bevindingen geven aan dat de intentie om mededingingsregels na te leven nagenoeg gelijk is gebleven of iets is verslechterd. Daarentegen is, vergeleken met 2016, de daadwerkelijke naleving van regels (gedrag) verbeterd in 2019.

Verder wordt gevonden dat het *kennisniveau* met betrekking tot de mededingingsregels ook vrijwel gelijk is gebleven in 2019 ten opzichte van 2016. Hierbij valt op dat ten opzichte van 2016 met name respondenten bij grotere ondernemingen minder kennisvragen correct hebben beantwoord. Desalniettemin hebben grotere ondernemingen nog steeds een hoger kennisniveau dan kleinere ondernemingen.

Ook is gekeken naar de veranderingen in de *voorspellers van nalevingsgedrag* in 2016. De gemiddelde scores op *persoonlijke norm*, *moeilijkheid om regels na te leven* en *opbrengsten* zijn nagenoeg gelijk gebleven. Participanten in 2019 hebben wel een hogere perceptie van *lokale mores* en een lagere perceptie van hoe *makkelijk het is om regels te overtreden*.

Thema Haven. Het *'thema Haven'* bestond uit verhoogde aandacht van de ACM voor de havensector, met name in Rotterdam. Er is enige indicatie dat een klein deel van de havenbedrijven inderdaad de verhoogde aandacht van de ACM voor de havengebieden heeft opgemerkt. Opvallend is wel dat de bekendheid met de ACM als toezichthouder voor concurrentie laag is. Inderdaad lijken bedrijven die de ACM kennen als toezichthouder ook eerder de aandacht te hebben opgemerkt. Verder is er een positieve associatie gevonden tussen kennis over mededingingsregels en het opmerken van aandacht van de ACM voor de sector. Dit kan betekenen dat kennis ervoor zorgt dat een bedrijf de aandacht opmerkt, ofwel dat het opmerken van aandacht ertoe heeft geleid dat men meer kennis heeft vergaard. Op basis van de data is het niet mogelijk om de causaliteit van het verband te bepalen. Er is verder geen associatie gevonden tussen het opmerken van de aandacht van de ACM en de intentie tot concurrentievervalsing. Wel is hogere kennis van de regels negatief geassocieerd met de intentie tot concurrentievervalsing.

Intentie tot naleving 2019. Vergelijkbaar met het onderzoek in 2016, hebben we ook nu op basis van de gemeten factoren de neiging tot concurrentievervalsing verklaard. Hierbij hebben we met name de focus op de verklaring van de intenties gelegd. Er wordt gevonden dat respondenten met een hogere persoonlijke norm minder intentie hebben tot concurrentievervalsing. Daarentegen hebben respondenten meer intentie tot concurrentievervalsing indien zij het makkelijker vinden concurrentievervalsende acties aan te gaan en het lastiger vinden om de regels na te leven. Ditzelfde geldt voor respondenten die vinden dat de sociale norm in de industrie lager ligt, dat wil zeggen dat

ze denken dat soortgelijke bedrijven eerder geneigd zijn ook concurrentievervalsende gedragingen te vertonen.

5.2 Aanbevelingen

De resultaten in dit rapport bieden de ACM meer inzicht in de ontwikkelingen en veranderingen in het gedrag en de intenties met betrekking tot concurrentievervalsing en niveau van kennis bij bedrijven met betrekking tot de mededingingsregels. Al met al lijken hierin geen grote veranderingen te zijn ten opzichte van 2016. Wel blijkt uit de responses uit 2019 dat de neiging tot concurrentievervalsing in de Rotterdamse haven niet hoger is dan in andere gebieden. De ACM kan deze bevindingen meenemen in het beantwoorden van de vraag of extra aandacht voor de havengebieden nog steeds nodig is vergeleken met andere gebieden in Nederland.

Desalniettemin is er duidelijk nog ruimte voor het verbeteren van het algehele kennisniveau en nalevingsgedrag. In lijn met Denkers en Jellema (2016)¹ is één van de aanbevelingen dan ook om het kennisniveau op peil te brengen omdat dit op haar beurt weer invloed heeft op de intentie tot naleving van de mededingingsregels. Hoe de ACM dit het beste kan doen, is wellicht een vraag voor toekomstig onderzoek.

De resultaten bieden de ACM ook inzicht in de effecten van de verhoogde aandacht voor een bepaald gebied of sector. De resultaten suggereren dat de verhoogde aandacht van de ACM voor de havengebieden en met name het Rotterdamse havengebied nog geen effect heeft op de intentie en/of gedrag met betrekking tot concurrentievervalsing. Eén van de redenen daarvoor kan zijn dat het opmerken van aandacht geassocieerd lijkt te zijn met het weten wie de toezichthouder op het gebied van mededinging is. De huidige resultaten laten zien dat niet veel respondenten weten welke toezichthouder toezicht houdt op het gebied van concurrentie. De NMa is het meest gekozen alternatief. Een aanbeveling voor de ACM is daarom ook om te investeren in naamsbekendheid bij de bedrijven waarop zij toezicht houdt.

Een belangrijke beperking van het onderzoek is de anonimiteit van deelnemende bedrijven in zowel 2016 en 2019, waardoor het niet mogelijk is om responses te koppelen over tijd. Om de effectiviteit van verschillende toezichtsinstrumenten/interventies te onderzoeken, zou het zinvol zijn om bepaalde bedrijven over de tijd te monitoren en voor bepaalde subgroepen verschillende interventies in te zetten en de resultaten over de tijd te vergelijken.

6. Bijlage: Verantwoording respondentenbenadering Panteia

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

Responsverantwoording Onderzoek: Nalevingsonderzoek Mededingingsweg Rotterdamse Haven 2019
Project 10048

Bruto steekproef naar cel

	Frequency	Percent	Valid Percent
Haven t/m 20	843	22,6	22,6
Haven meer dan 20	288	7,7	7,7
Niet haven t/m 20	1800	48,2	48,2
Niet haven meer dan 20	800	21,4	21,4
Totaal	3731	100,0	100,0

Responsverantwoording naar cel

	Haven		Niet haven		
	t/m 20	meer dan 20	t/m 20	meer dan 20	
Interview compleet	100	24	167	35	326
Voldoet niet aan criteria (geen personeel)	14	0	34	0	48
Infotoon	78	16	164	44	302
In gesprek	15	5	13	4	37
Geen gehoor	138	49	251	57	495
Losse afspraak			289	383	672
Naam correspondeert niet met NAWT	14	5	21	9	49
Fax, modem,	2	3	2	8	15
Dubbel adres	4	4	3	3	14
Bedrijf opgeheven	19	2	43		64
Taalproblemen (spreekt geen Nederlands)	15	1	7	3	26
Persoon niet aanwezig tijdens VW-periode	47	23	196	7	273
Niet bereikbaar anders	4	11	43	38	96
Tegen enquêtes in het algemeen	145	63	159	84	451
Tegen deze enquête	3	1	3	1	8
Geen tijd/geen zin	214	64	344	105	727
Persoonlijke redenen	1		4	1	6
Andere reden	30	17	57	18	122
Totaal	843	288	1800	800	3731